

Diepenbeek wil de Boomkikker kost wat kost behouden

Jos Ramaekers, Natuurpunt Limburg,
Kiewitdreef 5, B-3500 Hasselt.

De adoptie van de Boomkikker (*Hyla arborea*) door Diepenbeek was niet vanzelfsprekend. Alhoewel van de populatie in Diepenbeek, als enige Limburgse populatie, zonder onderbreking tellingen aanwezig zijn sinds de jaren tachtig van vorige eeuw (zie figuur 1), waren er serieuze concurrenten om deze aaibare soort te adopteren. De populatie in Diepenbeek nam in de aanloopperiode van de adoptie namelijk af terwijl andere populaties (Zonhoven, Maaseik, Maasmechelen) verschenen en zelfs spectaculair in aantal toenamen. De definitieve keuze werd echter mee bepaald door de precare situatie in Diepenbeek, gecombineerd met de mogelijkheden om de soort door gerichte maatregelen uit deze kritische situatie te halen.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

De uit te voeren acties werden in het actieplan samengevat onder de vier V's: veilig stellen, versterken, verspreiden en verbinden. Gezien de precare toestand werd kort na de adoptie begonnen met een evaluatie van de biotoop. De vijvers en poelen in het natuureservaat de Dauteweyers werden grondig geïnventariseerd en al snel werd duidelijk dat alle voortplantingswateren op één poel na bezet waren met (exotische) vis wat meteen de achteruitgang van de Boomkikker in dit gebied verklaarde. Bij de inventarisaties werden massa's Blauwbandgrondels (*Pseudorasbora parva*), Zonnebaarzen (*Lepomis gibbosus*) en Giebels (*Carassius gibelio*) aangetroffen. Voor het veilig stellen van de populatie was het dan

Foto: Marcel Bex

Foto's: Joep Fourneau

ook prioritair om de voortplantingswateren visvrij te krijgen en te houden.

Natuurpunt Diepenbeek diende in 2007 een bijzonder leefmilieuproject in bij de provincie om nieuwe poelen te maken in het kerngebied en tegelijk de bestaande vijvers en poelen te herprofilen zodat ze beter konden worden leeggelaten en drooggelegd. Er werd ook een oplossing gezocht om de vijvers visvrij te kunnen vullen. De oplossing werd gevonden in de vorm van een aanpassing van de oplaatconstructies in combinatie met de toepassing van fijnmazige filterkousen die visbroed en larven tegenhouden.

De graafwerkzaamheden werden in twee fasen gepland. In de herfst en winter van 2008 werden twee bestaande poelen gedeeltelijk opgevuld om het uitdrogen in de nazomer mogelijk te maken. Drie nieuwe poelen, van verschillende diepte, werden gegraven en de vijvers werden tijdelijk leeggelaten om ze visvrij te krijgen.

Een recent aangekocht verwaarloosd weiland op 200 m van de voortplantingsplaats werd omheind om door middel van begrazing een geschikt landbiotoop te bekomen. In dat weiland werden bovendien ook nog twee nieuwe poelen gegraven. Het was in het voorjaar van 2009 dan ook met spanning wachten of er nog

roepende mannetjes zouden zijn om de visvrije poelen en vijvers in te palmen, en ja ze waren er nog. Vrijwilligers van Natuurpunt telden zes roepende mannetjes.

In de zomer van 2009 werd intensief gezocht naar dikkopjes van de Boomkikker als bewijs van voortplanting.

Om roepende mannetjes te horen als indicatie voor het succes (of falen) van de maatregelen zou het immers nog twee jaar kunnen duren. Bij twee verschillende schepacties werden respectievelijk vijf en acht larven van de Boomkikker gevonden in de tweede visvrij gemaakte vijver.

In de zomer en herfst van 2009 werd de tweede fase van de werken gestart. Op basis van de observaties in de loop van de zomer werden corrigerende graafwerkzaamheden uitgevoerd aan enkele poelen en werden er ook nog enkele nieuwe poelen aangelegd van verschillende diepte, om zowel in droge als natte jaren periodiek uitdrogende, en dus visvrije poelen te bekomen.

Het graven van nieuwe poelen en de herprofilering van andere poelen en vijvers om ze volledig leeg te kunnen laten, werd gecombineerd met het gebruik van fijnmazige filterkousen om bij het oplaten van de vijvers eventueel visbroed tegen te houden. Dankzij deze werkwijze konden de vijvers visvrij gemaakt worden. Tijdens de schepacties in 2009, in de visvrij gemaakte vijvers werden naast Boomkikker honderden larven gevonden van Alpenwatersalamander (*Mesotriton alpestris*); Kleine Watersalamander (*Lissotriton vulgaris*); Kamsalamander (*Triturus cristatus*) en duizen-

den larven van Poelkikker (*Pelophylax lessonae*) en Bastaardkikker (*Pelophylax kl. esculentus*). Ook andere amfibieën hebben dus baat bij deze maatregel.

Tijdens het academiejaar 2008-2009 werd er samengewerkt met de Provinciale Hogeschool Limburg, wat resulteerde in drie verschillende documenten met tips voor het beheer in het natuurgebied.

Communicatie

In de nazomer van 2008 organiseerde Natuurpunt een informatieavond voor de buurtbewoners over de Boomkikker in de Dauteweyers en het noodzakelijke beheer om zijn toekomst te verzekeren. Eind 2008 werd een gebiedsdekkende mailing van Natuurpunt in de gemeente uitgevoerd om de nakende graaf- en kapwerken (om de oevers vrij te krijgen van opslag en zo meer zonlicht toe te laten op het water) toe te lichten.

Naar aanleiding van de Dag van de Aarde 2009 ontwierp de milieuraad van Diepenbeek, in samenwerking met enkele verenigingen en de gemeente, tentoonstellingspanelen over de verschillende Diepenbeekse biotopen waaronder de Dauteweyers met de Boomkikker. Deze panelen worden nog regelmatig tentoongesteld. In dezelfde periode werd het centrum van Diepenbeek opgefleurd met vlaggen met een afbeelding van een Boomkikker erop.

De soort was verder prominent aanwezig in de media omwille van de spectaculaire ontwikkelingen in andere Limburgse gemeenten zoals in Zonhoven en Maaseik.

In 2008 en 2009 werden er educatieve acties georganiseerd samen met de lagere scholen in de gemeente (VBS Lutselus, Gemeentelijke Basisschool Diepenbeek).

Monitoring

De Boomkikker wordt door Natuurpunt Diepenbeek, de JNM en de vrijwilligers van Hyla en de Herpetologische werkgroep van LIKONA sinds 1987 jaarlijks gemonitord. Om een schatting van de populatie te krijgen wordt het aantal roepende mannetjes geteld op het gehoor.

Deze tellingen zullen jaarlijks verdergezet wor-

den. Zij laten echter niet toe om jaarlijks vast te stellen of er voortplanting is geweest (larven hebben twee jaar nodig om tot volwassen kwakende mannetjes op te groeien). Daarom wordt sinds 2009 elke zomer naar dikkopjes in de vijvers gezocht zowel met schepnet als met fuiken. Bij het controleren van de vijvers op larven wordt eveneens de aan- of afwezigheid van vis en andere amfibieën in de voortplantingswateren gecontroleerd.

Elders in Limburg kende de soort inmiddels een spectaculaire groei. In het door het Agentschap voor Natuur en Bos, Limburgs Landschap en Natuurpunt beheerde vijvergebied in Zonhoven piekte het aantal roepende mannetjes in 2009 tot meer dan 500. Resultaten die op enkele jaren tijd werden bereikt dankzij het toepassen van maatregelen zoals nu in Diepenbeek gebruikt worden, namelijk het visvrij maken en houden van voortplantingsvijvers.

In Maaseik, in de Itterbeekvallei werd in 2006 een oude populatie herontdekt op terreinen in beheer bij Natuurpunt. Door de aanleg van nieuwe poelen en vele kilometers bijhorend landbiotoop met financiële steun van de provincie Limburg, het Regionaal Landschap Kempen en Maasland, Hyla en de Rotary Maaseik kreeg deze populatie de nodige uitbreidingsruimte en werden in 2009 meer dan 300 roepende mannetjes geteld.

In het Maasdal te Maasmechelen werden 50 roepende mannetjes geteld.

Kansen en knelpunten

De boomkikkerpopulatie in Vlaanderen en Limburg blijft bijzonder kwetsbaar. Ondanks de sterke groei van de laatste jaren blijft het aantal populaties erg beperkt. De fragmentatie van tussenliggende gebieden, die ertoe leidt dat de verschillende populaties van elkaar geïsoleerd worden, blijft zorgwekkend. In de jaren negentig werd op een LIKONA studiedag nog gesteld dat de boomkikkerpopulatie van De Maten, met meer dan honderd roepende mannetjes, de meeste overlevingskansen had. Inmiddels is deze populatie volledig uit dit natuurgebied verdwenen en is het onduidelijk hoe dit gebied op korte termijn terug gekoloniseerd kan worden. Kilometers woon- en industriegebied scheiden dit natuurgebied van andere populaties. Het Al-

bertkanaal en enkele drukke verkeerswegen vormen onmogelijk overbrugbare hindernissen.

Verbinden van natuurgebieden wordt dus het cruciale aandachtspunt om op langere termijn de aanwezigheid van een vitale boomkikkerpopulatie in Limburg te garanderen. Ruimtelijke bestemmingsplannen moeten daarvoor de mogelijkheden scheppen en duurzaam verankeren, zodat de inspanningen van natuurverenigingen, overheden en bewoners niet verloren gaan.

Daarnaast kunnen tuinvijvers een belangrijke rol vervullen als stapstenen tussen kernpopulaties. De gemeente zal in 2010 maatregelen voor de Boomkikker in het gemeentelijk subsidiereglement opnemen, zodat ook buiten agrarisch gebied (tuin)vijvers kunnen worden aangelegd voor deze soort.

De keuze van Diepenbeek voor de Boomkikker was terecht. De gemeente speelt immers als eigenaar van gronden langsheen de Demer en in de Dauteweyers een belangrijke rol. Zoals alle gemeenten stelde ook Diepenbeek een gemeentelijk ruimtelijk structuurplan op en startte met de uitvoering. In een eerste fase kwamen echter vooral de economische aspecten aan bod. Na de keuze van Diepenbeek voor de Boomkikker als adoptiesoort, groeide echter het besef dat het vooral aan de gemeentelijke overheid is om geschikte voorwaarden voor natuur te scheppen. Passend binnen het ruimtelijk structuurplan van de gemeente werd dan ook een groen RUP opgestart, met

als doel de ruimtelijke voorwaarden te scheppen om de Boomkikkerpopulatie in de Dauteweyers duurzaam te behouden door het gebied een natuurbestemming te geven. De mogelijkheid stapstenen te creëren waarlangs de soort zich kan uitbreiden naar de Demervallei wordt eveneens bekeken. Ook financieel gaf de gemeente ondersteuning aan Natuurpunt voor de uitvoering van een bijzonder leefmilieuproject in de Dauteweyers.

Er zijn eveneens plannen bij de Vlaamse Landmaatschappij om in de toekomst actie te ondernemen aan de Stiemerbeek, waar Boomkikkers ook mee van kunnen profiteren.

Conclusies

De genomen acties hebben geleid tot een eerste lokaal succes in de Dauteweyers, de Boomkikker heeft zich voortgeplant in de visvrij gemaakte wateren. Natuurpunt dient nu door zijn beheer ervoor te zorgen dat de vijvers en poelen en het omringende landbiotoop geschikt blijven voor de Boomkikker zodat de populatie zich ter plaatse kan versterken.

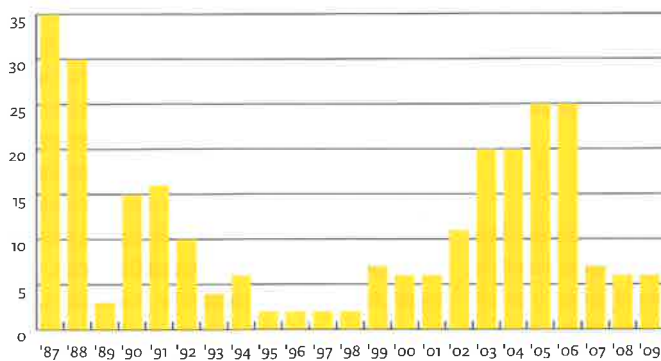
De keuze voor de Boomkikker zette de Natuurpunt afdeling Diepenbeek aan het gevoerde beheer kritisch te evalueren. Vroegere aannames werden in vraag gesteld en getoetst aan de inmiddels verworven kennis elders in Vlaanderen en Nederland. Jaarlijks droogleggen van minstens een deel van de voortplantingswateren blijkt cruciaal voor de succesvolle voortplanting van Boomkikkers, maar

ook voor de andere amfibieën. Het creëren van een goed leefgebied voor de Boomkikker komt dus ook een andere Limburgse adoptiesoort en een Europese habitatsoort, de Kam-salamander, ten goede.

Belangrijk voor het duurzaam herstel van de Boomkikker in Diepenbeek is het scheppen van mogelijkheden voor de soort om zich te verspreiden in een groter gebied, gebruik makend van de Demervallei en zodoende uit te groeien tot een gezonde en robuuste kernpopulatie.

Summary

The municipality of Diepenbeek adopted the common tree frog (*Hyla arborea*), which still can be found in the nature reserve the Dauteweyers. A lot of efforts were made to improve the habitat of this frog, inside this reserve. Ponds were regrooved and exotic fish species – an important threat for all kinds of amphibians – were removed. In a nearby pasture, a pond was wired off and three new ponds were constructed. This symphatetic frog also received a lot of media attention. The local environmental advisory board i.e. made an exposition, which was presented to the public on the day of the earth. Numbers of frogs are slowly increasing in the Dauteweyers.

Figuur 1. Evolutie van het aantal roepende Boomkikker mannetjes (bron: Natuurpunt Diepenbeek, JNM, Hyla en de Herpetologische werkgroep van LIKONA). Het weergegeven aantal is het laagste aantal waarvan de verschillende waarnemers zeker zijn.